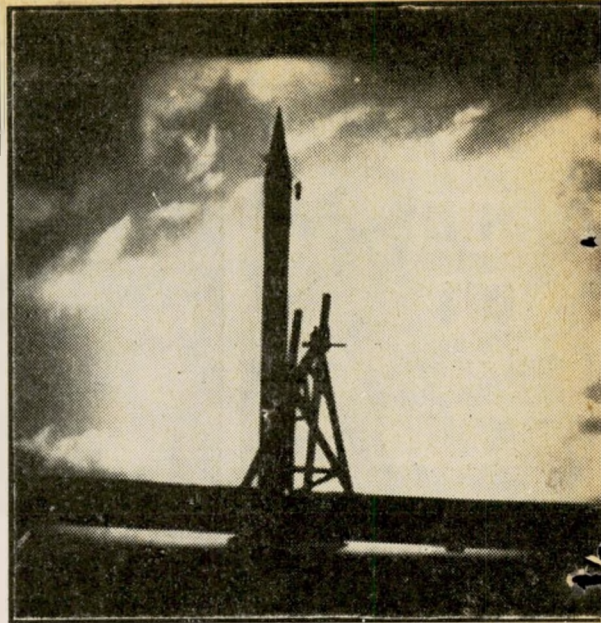

ארץ לדגל

„שביט 2": שלב חדש במרוץ החימוש

לשפת המעשים רק הודות לכך שרכש את אמונו של בן גוריון, בתארו אותו בכתב כגאון צבאי. בכל זאת לא הפך בר לאיש השנה של תשכ"א. הוא נשאר תופעה יוצאת-דופן, מפני שהמוסר הישראלי אינו מצדיק ריגול בכל צורה שהיא, יהיו מניעיו כאשר יהיו. במרוצת השנה הלך וגדל במדינה מספר האנשים שהאמינו כי הקו הבן-גוריוני — השתלבות במערך הצבאי של המערב, מלחמת-נצח בערבים, הרחקת ברית-המועצות והתנגדות לניטראליזם — הוביל למבוי סתום, אף הפך סכנה לקיום המדינה. אך איש לא היה מוכן להסיק מכך את המסקנה כי הפתרון הוא מעבר מן הפח אל הפתח, מן השיעבוד למערב אל השיעבוד למזרח, מן ההתקשרות עם מנגנון-החושך האמריקאי אל ההתקשרות עם מנגנון-החושך הקומוניסטי.

דגל חדש מול עוזי ושות'

כי שאר המועמדים לתואר איש-השנה תשכ"א עלו על רקע אותן השאלות. אחד מהם היה הדיר נחום גולדמן, שהופיע בשיא מערכת-הבחירות והסיף לשינוי קיצוני של מדיניות ישראל.

דבריו לא היו חדשים: הם הוגדרו בעקביות רבה יותר, ללא פשרה ופזילה לפופולריות, ב"מינשר העברי" של הפעולה השמית. אך אילו התייחס גולדמן בריבנות לדברי עצמו, אילו הסיק את המסקנות, אילו השתקע בארץ ופתח במאבק הגדול לשינוי פני המדינה — יכול היה להיות איש-השנה.

אולם גולדמן אינו איש כזה. הוא נאם כמה נא מים, קצר מחיאות-כפיים והלך לדרכו. הוא היה רק אורח-השנה. כל חשיבותו היתה בכך שהוכיח כי בשנה הרביעית אחרי מיבצע סיני מוכן הציבור הישראלי הנאור לקלוט ולשקלל רעיונות שעוד לפני ארבע שנים היו בגדר בגידה וכפירה, אם לא מחלת-רוח מסוכנת. סימפטום נוסף לאותה נכונות ציבורית: הקמתו, השנה, של הוועד הישראלי למען אנג'רייה הח פשית, אילו הצטרפו במפתיע אישים מבני כל המחנות הפוליטיים במדינה.

את הקו ההפוך סימל אדם שיצירכפיו מוסיף לסמל את מדיניות המשטר הקיים בישראל: עוזי גל, יוצר תתי המקלע עוזי. בשנת תשי"ט היה שם יצירתו קשור בעסקת הנשק עם גרמניה. בשנת תשכ"א היה קשור במשלוח נשק לר-חזיהעם באנגולה. הוא סימל את העובדה המכוערת ביותר של השנה: ההתקשרות הנזכרת והולכת של ממשלת ישראל עם כוחות-השחור בעולם. הפאשיסטים הצרפתיים, שניסו לחולל הפיכה באלג'יריה, טענו כי קיח לעזרת ישראל. משלוח של עוזים הייע הולנד, שהיא צד במלחמה קלר נאלית עם אינדונזיה על אירואן המערבית, ובאחת מפלסיות הגה המפורסמות שלו, הביע דויד בן-גוריון את תמיכתו במלך הקהילינגים השחורים, מואזי צ'ומבה, שכיר ההון הבלגי והבינלאומי בקטננה.

הברית עם כוחות-החושך היה פועל-יוצא של מדיניות שלא עשתה מאומה כדי לקרב את השלים במרחב. במשך כל השנה השמיעו מקורבי בן-גוריון נבואות עליונות על וראות המלחמה בשנה הבאה. גם ללא נבואות אלה נפתח השנה שלב חדש במרוץ-החימוש סר-התוחלת. אחרי שנודע ברבים כי ישראל הקימה בחשאי כור אטומי גדול ליד דמונה, ואחרי ששוגר בקול-תרועה הטיל הישראלי הראשון, נסתיימה השנה בהודעה מצרית רשמית כי ישראל קנתה בצרפת מטוסי מיראז' על-קוליים. שום קץ למרוץ בזבזני וקטלני זה לא נראה באופק.

בסוף תשכ"א היה השלום במרחב רחוק יותר מכפי שהיה אי-פעם. מצבה המדיני של ישראל היה קודר אף יותר מאשר בראשית השנה. באו"ם התגבשה קואליציה אדירה של אמות בדרישה להחזרת הפליטים. ידידים ותיקים בדרום אמריקה ננשו את ישראל בזה אחר זה. דעת-הקהל המת-קדמת בעולם החלה פונה לה עורף.

כל זה יכול היה לשמש בסיס לפסימיות רבה, לולא נתגלו השנה הצימנים הראשונים לשינוי-ערכים עמוק בנבכי התודעה הלאומית, שינוי ערכים המקיף את כל מערכות הפנים והחוץ. שינוי-ערכים זה היה העובדה המכרעת של השנה, ולא היה אף רגע אוד ספק בכך כי תואר איש-השנה מגיע לאדם ששמו הפך, במפתיע, לדגל השינוי: פנחס לבון.

פרשת-לבון היתה מאורע השנה. יותר מזה — רשת-לבון והשנה תשכ"א היו היינו הך. לא רק גנת המשמעות, אלא אף מב-זינת הזמן.

פרשת-לבון פרצה בשבוע הראשון של תשכ"א. עליותיה וירידותיה היו עליות השנה מב-זינה מדינית, רוחנית, כלכלית, ואפילו תרבותית וצבאית.

כמעט ולא היתה במשך השנה תופעה בישראל — החל בהצגה העיקרית של השנה, מארי סטיוארט, וכלה במא רע הבטחוני העיקרי של השנה, שילוח שביט 2, החל עליות ועדי-הפעולה במשך וכלה בייסוד המפלגה הליברלית — שיא היה קשור במישורין בפרשה. כך זה היה בשבוע הראשון, כאשר התפוצצה הפצצה ביועיה קטנה של מעריב; וכך זה היה בשבוע האחרון, כאשר התמרוגים לקראת הרכבת קואליציה ממשלתית חדשה עמדו כולם בצל התיצאות הפוליטיות והרוחניות של הפרשה.

בימים האחרונים של השנה עוד הוצג בבתי-קולנוע רבים יומן של יומי-הבחירות. הוא וזראה את גשא המדינה, את שר-התחן ואת שר-הפנים ליד הקלפי. אף אחד מהם לא עורר שום תגובה בקהל. לבסוף נראה גבר בעל שערות לבנות, כשהוא משלשל את מעטפתו לתוך התיבה. באתו רגע פרצו מחיאות-כפיים, תחילה הססניות, כעבור שניה תקיפות. כך זה חזר יום אחרי יום, בקולנוע אחרי קולנוע, בצפון ובדרום.

המזור הוא כי בראשית השנה לא ידע אף אחוז אחד מאזרחי ישראל מי האיש בעל השערות הלבנות. גם שמו — פנחס לבון — לא עורר אז שום רגשות. בא תם הימים מחא אותו קהל כפיים בהופיע על הבד דמותו הידועה של המנהיג המוכר לכל — דויד בן-גוריון. ואילו בסף השנה לא היה כמעט בית-קולנוע בארץ כולה בו פרצו מחיאות-כפיים ספונטאניות לכבוד ראש הממשלה. שינוי זה במחיות-הכפיים, באפלת בתי-הקולנוע, הוא סיפור-השנה.

שברית פסלי השיש

ישנים רגעים בתולדות העמים כאשר פיסת בד הופכת פתאום לדגל, אשר בני-אדם מוכנים למת בעדו. כך קרה במהפכה הצרפתית, כאשר סמרטוט אדום הקים אומה על רגליה וזיעזע את העולם. כך קרה, במשך כמה ימים, בשנת תשי"ט, כאשר ההמון של ואדיס-סאליב נופף סמרטוט שחור בצד סמרטוט שנשבל בדם, בראש הפגנתו הסוערת נגד הקיפוח העדתי.

זהו תהליך שאי-אפשר להסבירו בטעמי הגיון. סמרטוט הדגל האדום נועד במקורו לשמש תודעה ממשלתית על קיומו של מצב-חירום, בעת התקוממות המונית נגד הממשלה. אחרי שצבא הממשלה, בפקודו של לאפאייט, יה בהמון, הניפו ההמונים את הדגל האדום כדי לסמל שהממשלה היא המורדת בעם הריבוני. מאז הפך הדגל האדום לסמל של התקוממות.

בלה, שאיש אינו שם אליו לב, יכול ברגע גדול אחד להפוך לסמל נשגב, המסוגל להלהיב רבבות למעשים עי-איים של גבוהה והתמסרות. לא פיסת-הבד היא המחוללת את השינוי, אלא כאשר מוכנים ההמונים לשינוי גדול. כאשר הם נישאים על גליה של התעוררות מהפכנית אדירה, באה פיסת-הבד והופכת לדגל הנישא בראש המחנה המסתער.

כך קורה, לעתים, גם לאיש-ציבור. יכול הוא להיות, ברגע אחד, עסקן רגיל ובלתי ידוע ברבים — ולהפוך, כעבור רגע, לסמל של תנועה גדולה, אשר שמו נישא כפי כל, מבלי שאיש יבין בדיוק כיצד קרה הדבר. גם במקרים אלה קשה לקבוע אם האיש הוא שיצר את ההתעוררות, או אם ההתעוררות היא שיצרה את האיש. אדם הרפך „דגול מרובה" כאשר רבבות דוגלים בו. סוד ההליך כולו טמון בלב הרכבות.

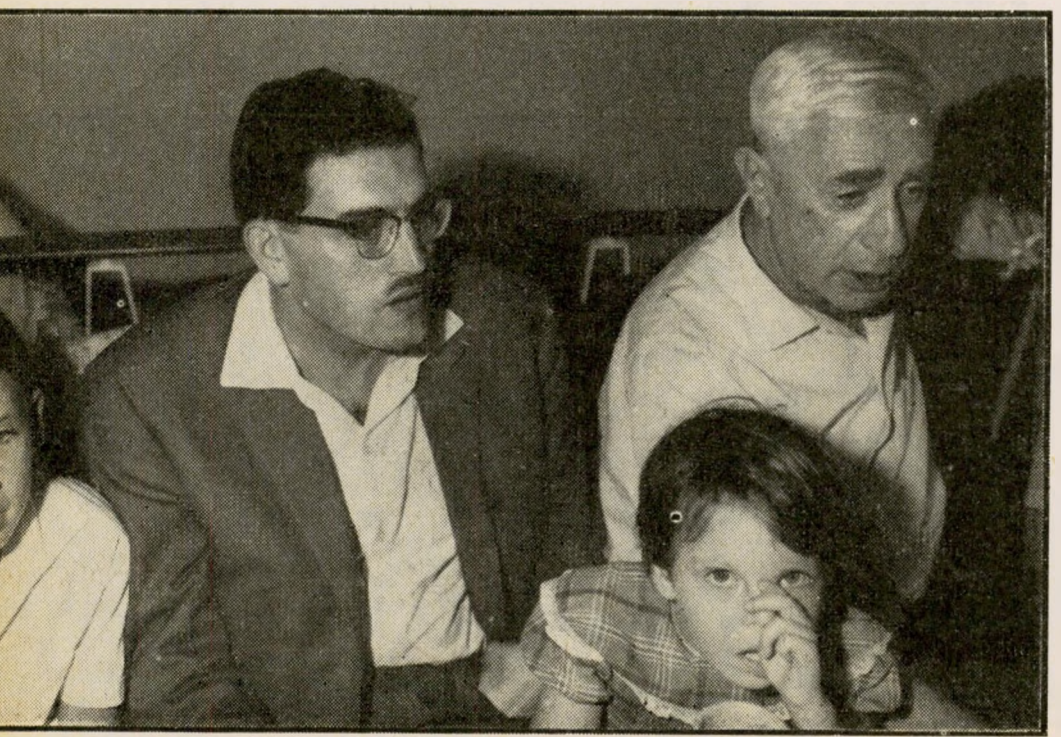
גם פרשת-לבון אינה ניתנת לניתוח מדוייק. מה תרומתו של לבון האיש לפרשה — ומה תרומתם של מישקיעים, שהצטברו בלב האומה במשך שנים, ושהגיעה שעתם להתפרץ? באינו מידה נסערו ההמונים על-ידי גורלו של יחיד, שנעשה לו עוול, ובאילו מידה על-ידי ההכרה התת-מודעית שורש שינוי יסודי בכל מערכות-החיים של המדינה? האם קמה הא מה נגד האיש בן-גוריון, או נגד הקו הכללי אותו הוא מסמל?

הפרשה היתה כל זה יחד, והרבה יותר מזה. כמו כל שינוי גדול בתולדות העמים, היתה סך-הכל של הרבה גורמים, הכרתיים ותת-הכרתיים, אשר רק בשלמותם ובמזיגתם המיוחדת זכו לכות-המחץ המיוחד להם. כזאת היתה פרשת-דרייפוס — ולא במקרה הזדקרה, בכל שלבי המשבר, ההשחאה בין שתי פרשות אלה. לשתיהן היתה משמעות דומה.

היה בפרשת לבון הכל: גורלו של יחיד, הלוחם לצדק, והמלחמה בפסלי-השיש של פולחן-המנהיג הרודני. תעלומה בלשית גדולה, שאסור היה לפרסם את מה תה, ואשר פרטיה הסתנו בסופו של דבר אף לפינה הרחוקה ביותר, תיר שימוש בשמית מלודר-אמתיים כמו — — — — — „והאדם השלישי". ביקורת נוקבת על סדרי השלטון מבית, ועל ת-יטות-היסוד של יחסינו אל המערב ואל המרחב הערבי מחוץ. סיפור של מעשים פליליים במוסדות הסודיים ביותר של המדינה, היכוח על המושכלים המופשטים ביותר של השקפת-העולם הלאומית.

על כן לא היתה פרשת-לבון אפיוודה מקרית, אף לא אינטרמצו חולף, כפי שנדמה עוד בסוף השנה לרבים שלא הבינו אותה. היא היתה משבר רוחני עמוק ביותר, שתוצאותיו המרחיקות-לכת עוד יוסיפו להתגלות, אחרי שיחלפו סימניו הפוליטיים הגלויים.

מבחינה זאת, היה רק משבר אחד בתולדות מדינת ישראל הדומה זה מב-זינת עומקו ומשמעותו. היה זה המשבר הנורלי המכונה „פירוק הפלמ"ח", אף שחרג בהרבה מעבר לבעייה צבאית מצומצמת. וכמו שבמשך שנים-עשר שנה הפכה השאלה „מדוע פורק הפלמ"ח?" לסיסמה ספקרצינית ספקלצינית במחנה הנוער הישראלי, כך עמדה השנה ה-13 (ויעמדו השנים הבאות) בסימן

פיחם לבון בקבלת-הפנים שנערכה לו בשונו לארץ, בחברת לוי יצחק הירושלמי